

номовну освіту. Перспективними напрямками подальших науково – педагогічних студій вважаємо розкриття особливостей викладацької діяльності М. Кравчука в Українському народному університеті.

Список використаної літератури

1. Вірченко Н. О. Велет української математики / Н. О. Вірченко. – К.: Задруга. – 2007. – 80 с.
2. М.Ф. "Рідна" школа (Допис із села Попівки на Хорольщині) / М.Ф. // Радянська освіта. – 1923. – № 1. – С. 64–65.
3. Приказы, протоколы и отчеты Губернотдела народного образования на январь–сентябрь 1921 г. – К., 1921. – ДАКО. Ф. Р– 111. Оп. 1. Спр. 22. Арк.
4. Сорока М. О. Михайло Кравчук: Біографічний роман / М.О. Сорока. – К.: Молодь, 1985. – 192 с.
5. Сухомлинська О. В. Персоналія в історико-педагогічному дискурсі / О. В. Сухомлинська // Історико – педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. – к., 2003. – с 36-46.

Олександр Шуліка

ІННОВАЦІЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В. Ф. ШАТАЛОВА

У зв'язку з розвитком науково-технічного прогресу відбуваються значні зміни в соціальному, культурно-освітньому житті українського суспільства та національної освіти, а це диктує потребу переглянути підходи до реформування української системи навчання і виховання молодого освіченого покоління, яке стане не лише носієм знань, але й умітиме широко застосовувати ці знання у своїй щоденній роботі на користь свого народу. Кінцевою метою навчання і виховання залишається підготовка громадянина до повноцінного суспільного життя.

У контексті цього завдання важливого значення набуває наукова систематизація, узагальнення й творче використання досвіду відомих педагогів минулого століття, наших сучасників.

Гідний внесок у розвиток вітчизняної педагогічної думки зробив Віктор Федорович Шаталов (нар. 1927 р.) – учитель математики, фізики і астрономії Донецької школи. Ретельне вивчення кращих здобутків та багатого досвіду педагога-практика дає можливість, виходячи із завдань сучасної системи навчання, забезпечити широке впровадження пріоритетних підходів до організації та проведення уроків математики і фізики в сучасній загальноосвітній школі.

У ході наукового пошуку з'ясовано, що аналіз педагогічної спадщини кінця ХХ століття засвідчує, що до проблеми вивчення інноваційної діяльності В. Ф. Шаталова науковці звернулися в кінці 80-рр ХХ ст.. У працях авторів З. І. Калмикової, О. М. Матюшкіна, Л. М. Фрідман, В.І. Бакалюк знайшли відображення етапи життя педагога-практика, яким був Шаталов . Представлені роботи містять фактичний матеріал з питань педагогічної спадщини В. Ф. Шаталова.

Глибоке вивчення вказаних матеріалів свідчить про те, що досвід Шаталова В.Ф. в системі сучасної освіти не відомий пересічному вчителю й потребує спеціальної наукової розробки, узагальнення й творчого використання.

Метою даної статті є висвітлення педагогічної діяльності В. Ф. Шаталова і впровадження в сучасну систему освіти основних принципів і напрямів виховання особистості.

Віктор Федорович Шаталов – педагог-новатор, вчитель математики, фізики і астрономії Донецької школи. Народився 1 травня 1927 року, брав участь у Великій Вітчизняній війні – нагороджений Орденом Вітчизняної війни 2 ступеня, медаллю «За Перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.», медаллю «За перемогу над Японією».

Розпочав свою педагогічну діяльність у 1951р., працював у школі викладачем математики (з 1951 року) та директором. З 1956 року вів експериментальну роботу з учнями. Особливістю його розробок при вивченні математики, фізики стало навчання з використанням опорних сигналів. У цій системі навчальний матеріал представлений у вербально-графічній формі. При цьому педагог широко використовує педагогіку співробітництва, ігрові форми занять, індивідуальний підхід до учня.

Свій особистий педагогічний досвід В. Ф. Шаталов доніс до читачів і колег у власних публікаціях: він – автор більше шестидесяти опублікованих книг (у тому числі «Куди і як зникли трійки», 1979 року; «Педагогічна проза», (1980 р.); «Точка опори», (1987 р. видання)).

У 1987 р. став завідувачем лабораторії проблем інтенсифікації навчально-виховного процесу в НДІ змісту і методів навчання академії педагогічних наук СРСР в Донецьку.

За здобутки і отримані напрацювання педагог-практик удостоєний у 1990 р. звання «Народний учитель СРСР», є почесним НАПН України, присвоєно звання «Заслужений учитель України». Нагороджений орденом «Дружби» та Орденом «Знак пошани». Віктор Федорович Шаталов нагороджений орденом Миколи Чудотворця за примноження добра на землі, визнаний гідним премії Сороса, обраний Почесним президентом італійської літературно-історичної «Асоціації Данте Аліг'єрі».

До цього часу живе в Донецьку. Професор Донецького інституту соціальної освіти [2, с. 59].

Якщо мова йде про роботу В. Шаталова, перш за все, мають на увазі урок. Він – майстер у використанні особливих методів пояснення, зворотного зв'язку, самостійної роботи учнів.

Багато суперечок викликав його метод викладання, одні стверджували, що це мало не панацея, педагогічне чудо, інші – що це узаконене репетиторство, мало не “зазубрювання”. Хто правий? У системі В. Шаталова є важливі позитивні фактори, вони давно відомі педагогіці, просто донецький учитель надав їм домінуючого значення і настільки удосконалив, що вони в значній мірі визначили його особистий успіх. А успіх незаперечний: учні В. Шаталова добре засвоювали матеріал, більшість добре навчалася і трудилася після закінчення школи. У чому особливість його позитивного досвіду? Можна виділити три особливості, які варто взяти на озброєння.

Перша особливість. Чітке, структурне пояснення матеріалу, виділення **опорних** сигналів, уміння найскладніший матеріал довести до свідомості кожного учня. В. Шаталов вивішує **на дошці** свій знаменитий **сигнал-конспект** – чіткий перелік основних положень теми і починає пояснювати матеріал, спочатку докладно, другий раз – визначає головні моменти, третій – саму суть теми, як висновок. Слухаючи, учні тут же засвоюють, стежачи за вчителем, привчаються розмірковувати, доводити, шукати істину. Результати досить вагомі, якщо тут же пропонуються задачі, вправи, досліди.

Друга особливість. Добре організований зворотний зв'язок. У В. Шаталова на кожному уроці фактично в тій чи іншій формі відповідають усі учні. Перш за все, вони на початку уроку пишуть короткий конспект за матеріалами минулого уроку, розв'язують задачі, виконують вправи. Учні створені такі умови, що вони змушені готуватися до кожного уроку.

Третя особливість. Здійснення індивідуального підходу. В. Шаталов з'ясовує, у кого з учнів яка подальша мета, і, крім звичайного навчального матеріалу, дає додаткові завдання вузько спрямованого характеру. Діти, що готуються на математичний факультет, одержують дуже складні конкурсні завдання, вони цілеспрямовано готуються у вищі навчальні заклади і, як правило, успішно туди вступають. Що в цьому поганого?

В основі досвіду – виклад нового матеріалу укрупненими блоками, що спричиняє значне скорочення термінів вивчення окремих навчальних предметів. Це серйозно змінює технологію навчання. За методикою В.Ф.Шаталова робота над новим матеріалом охоплює такі етапи:

1) розгорнуте, образноемоційне пояснення вчителем відібраних для уроку параграфів; 2) стислий виклад навчального матеріалу за опорним плакатом (збільшена копія аркуша з опорними сигналами); 3) вивчення опорних сигналів, які отримує кожний

учень і вклеює їх у свої альбоми; 4) робота з підручником і аркушем опорних сигналів у домашніх умовах; 5) письмове відтворення опорних сигналів на наступному уроці (математика-це алгоритм); 6) відповіді за опорними сигналами; 7) постійне повторення й поглиблення раніше вивченого матеріалу. Сім етапів роботи над теоретичним матеріалом забезпечують глибоке розуміння учнями теоретичних питань, що, в свою чергу, викликає бажання випробувати свої сили на практиці, а час, заощаджений на сконцентрованому вивченні теорії, уможливорює збільшення кількості розв'язуваних задач, урізноманітнює їх типологію, збільшує варіативність шляхів розв'язання. **На уроці** пропонується еталон розв'язання типової задачі. Додому задається аналогічна задача, яку можуть розв'язати всі учні. Знання теорії обумовлює першу успішну спробу самостійного розв'язку задачі, що призводить до появи бажання самостійно працювати, розвиває смак самостійної роботи.

Але і в роботі самого В. Шаталова, і, особливо його прихильників, мають місце **тенденції, які повинні насторожувати вчителя**. По-перше, помітний певний схематизм пояснень, інколи надмірний раціоналізм, у значній мірі збіднюючий курс, що не дає простору фантазії, думки, варіативності. Якщо у самого В. Шаталова творчі елементи присутні, то у багатьох «шаталівців» їх немає, що спрощує навчальний процес до небезпечного рівня. По-друге, далеко не кожен учитель може підготувати і розмножити конспекти на кожен розділ, як це робить В. Шаталов. У результаті в деяких «шаталівців», замість справжнього конспекту – **спрощена схема**, придатна тільки для запам'ятовування, яка мало що дає для серйозного вивчення матеріалу. Потрібно вміти взяти на озброєння **ефективні моменти** творчого методу В. Шаталова і обережно, з урахуванням своїх індивідуальних якостей, застосовувати їх на практиці [4, с. 323].

Вивчаючи досвід Шаталова, я хочу наголосити, що зараз широко використовуються інтерактивні дошки: це вимога часу, при цьому опорні схеми В. Ф. Шаталова та його сигнал – конспект може дуже гармонійно вписатися в сучасний урок математики з використанням сучасних технічних засобів навчання.

Таким чином, нехай не впадає у відчай учитель, коли відразу не все виходить, хоч він діяв, здавалося б, точно так як йому рекомендували вчителі-майстри. Це довгий і тяжкий шлях пошуку і становлення, але ідея, закладена в досвіді, врешті-решт втілюється у практику, нехай дещо в іншій формі, в інших прийомах – це не головне. Так пояснювати, як В. Шаталов зможуть далеко не всі вчителі, це особливий талант, але структурно виділити головні думки, забезпечити постійний контроль за роботою учнів, розвивати здатність дітей розмірковувати, оцінювати явище, подію, висловлювати свою думку тощо – може і повинен кожен учитель.

Список використаної літератури

1. Калмыкова З. И. Продуктивное мышление как основа обучаемости./ З. И. Калмыкова М., 1981.- 200 с.
2. Матюшкин А. М. Основные направления исследования мышления и творчества / А. М. Матюшкин / Психол. журн. 1984. № 1. С. 9-17.
3. Лысенкова С. Н., Шаталов В. Ф. и др. Педагогика сотрудничества / С. Н. Лысенкова / Учит. газ.- 1986. 18 окт.
4. Фридман Л. М., Волков К. И. Психологическая наука – учителю./Л. М. Фридман. – М., 1985. 223 с.
5. Шаталов В. Ф. Куда и как исчезли тройки / В.Ф. Шаталов/ М., 1979. 134 с.
6. Шаталов В. Ф. Педагогическая проза / В. Ф. Шаталов/М., 1980. 95 с.
7. Шаталов В. Ф. Опорные сигналы по физике для VII класса. – Киев, 1979. – 48 с.
8. Шаталов В. Ф. Шесть шагов за горизонт // В. Ф. Шаталов/ Вечерняя Одесса. 1986, 5 сент.
9. Шаталов В. Ф. Дайте мне школу //В.Ф. Шаталов/ Учит. газ. 1986. 7 окт.